

odsustva kvalifikovane radne snage, promena socijalne strukture usled migracija stanovništva, opadanja kvaliteta kulturnog života, te na kraju gomilanja radne snage i velike nezaposlenosti.

Miomir Gatalović

Aleksandar Stojanović, SRPSKI CIVILNI/KULTURNI PLAN VLADE MILANA NEDIĆA, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd 2012, 599 str.

Fenomen kolaboracije u Drugom svetskom ratu savremena srpska javnost i dalje, u velikoj većini, doživljava na osnovu ideološkog opredeljenja i nasleđenih podela. Društvena odgovornost istorijske nauke zahteva prilaz kojim će se na nepristrastan i sistematičan način pristupiti istraživanju svih sfera srpskog društva za vreme okupacije. Samo na takav način moguće je dati doprinos boljem razumevanju tog vremena. Pozitivan iskorak u tom pravcu jeste knjiga prvenac Aleksandra Stojanovića: *Srpski civilni/kulturni plan Vlade Milana Nedića*. Tema knjige je projekat, inače malo poznat široj javnosti, nastao za vreme okupacije kojim je planirano uređenje svih sfera društva prema „srpskim nacionalnim vrednostima“. Delo čine *Predgovor* (VII–XV), *studija* (17–101) i *istorijski izvori o Srpskom civilnom/kulturnom planu* (103–567). Na kraju je dat rezime na engleskom i nemačkom jeziku, popis skraćenica, spisak korišćenih izvora i literature i indeks imena.

U uvodnom delu (19–39) pod nazivom *Ideološke osnove srpskih kolaboracionista*, navedene su glavne desničarske organizacije u Jugoslaviji između dva svetska rata, objašnjen njihov nastanak,

značaj, uloga i protagonisti. Autor je kao glavne razloge jačanja desničarskih pokreta naveo nezadovoljstvo zbog disfunkcionalnosti jugoslovenske države, nerešeno srpsko nacionalno pitanje, ekonomsku krizu, ali i jačanje fašističkih pokreta u velikim evropskim zemljama. Ispravno zaključuje da su takvi pokreti kod Srba, iako sa određenim primesama fašizma, suštinski više bili nacionalno konzervativni nego fašistički.

Drugo poglavlje *Srbija pod nemačkom okupacijom* (40–68) u kratkim crtama opisuje okolnosti na teritoriji Srbije pod upravom nemačkog Vojnoupravnog komandanta. Predstavljen je pregled kolaboracionističkih uprava (Aćimovićevog Saveta komesara i Nedićeve „Vlade narodnog spasa“) i jasno istaknute njihove negativne i pozitivne strane i postupci. Na kraju su date biografije glavnih tvoraca kulturne politike Srbije pod okupacionom upravom – Vladimira Velmar-Jankovića i Velibora Jonića.

Poslednji i najbitniji deo studije (69–95) odnosi se na sam Srpski civilni/kulturni plan. Ideja o stvaranju jednog „sveobuhvatnog plana nacionalnog života“ kojim bi se uredili odnosi u mirnodopsko vreme, nastala je pre Drugog svetskog rata. Kao glavnog tvorca ovako ambicioznog poduhvata autor označava Vladimira Velmar-Jankovića, književnika i političara. Iako je bio samo pomoćnik ministra prosvete u Nedićevoj vladi, predstavljao je ključnu osobu u rukovođenju gotovo svim prosvetnim institucijama za vreme okupacije. Rad na planu počeo je krajem 1942. godine, a učešće u njegovoj izradi uzelo je mnogo profesora i saradnika Univerziteta, kao i nekoliko članova Srpske kraljevske akademije. Autor u daljem tekstu veoma pregledno predstavlja osnovnu strukturu Plana po sektorima, a na samom kra-

ju studije opisan je odnos novih vlasti prema Planu, ali i njegovim tvorcima i saradnicima u izradi.

Druga celina knjige, koja predstavlja selekciju izvorne građe vezane za temu, podeljena je na šest delova. U prvom delu su *Dokumenta vezana za genezu i razvoj Srpskog civilnog/kulturnog plana* (105–161). Ovaj deo, između ostalog, sadrži zapisnik sa sastanka na kome je doneta odluka o izradi Plana kao i prepisku Vladimira Velmar-Jankovića sa Milanom Nedićem i rektorom Univerziteta Nikolom Popovićem. Drugi deo (162–238) donosi građu vezanu za niz projekata *Biološkog sektora Srpskog civilnog/kulturnog plana*. Osnovni cilj ovih projekata bilo je dugoročno poboljšanje zdravstvenog stanja nacije. Najkontroverzniji projekat biološkog sektora jeste njegov eugenički deo, odnosno dokument pod nazivom *Zaštita srpske krvi i zdravog potomstva* koji sadrži smernice za „održavanje i popravku srpskog rasnog tipa“. Građa u trećem delu odnosi se na projekte vezane za *Duhovni sektor* (239–314) i njima je bilo predviđeno razvijanje srpske kulture, nauke, obrazovanja i očuvanje srpskog jezika i tradicije.

U četvrtom (315–338) i petom delu (339–391) nalaze se istorijski izvori vezani za *Ekonomski i Tehnički sektor Srpskog civilnog/kulturnog plana*. U predstavljenim elaboratima predviđen je niz mera i reformi koje je trebalo sprovesti kako bi se povećao obim poljoprivredne proizvodnje, sprovela industrijalizacija, prirodni i industrijski resursi stavili pod kontrolu države, unapredilo bankarstvo i javne finansije. Ove mere su imale dugoročni cilj stvaranja „zdrave nacionalne ekonomije“ u Srbiji. Poslednji, šesti deo, sadrži *Izveštaje fakulteta Univerziteta u Beogradu o njihovom istorijatu i trenutnom stanju u proučavanju pojedinih nauka u Srbiji* (392–567). Ovi

izveštaji predstavljaju neku vrstu pripremni radnji za izradu Srpskog civilnog/kulturnog plana, a podnelo ih je svih šest fakulteta Beogradskog univerziteta. Budući da su bili namenjeni za internu upotrebu veoma su značajni za proučavanje istorijata Beogradskog univerziteta, ali i razvoj nauke u Srbiji.

Knjiga Aleksandra Stojanovića je vredan doprinos proučavanju ideoloških komponenti srpskih kolaboracionista za vreme Drugog svetskog rata, kao i srpskoj historiografiji uopšte. Jedinu manu nalazimo u grafičkoj opremi i dizajnu korica koji nije na nivou kvaliteta sadržaja knjige.

Nebojša Stambolija

NEMATERIJALNO KULTURNO NASLEĐE I LOKALNA SREDINA. REZULTATI SAVREMENIH MULTIDISCIPLINARNIH ISTRAŽIVANJA ALEKSANDROVAČKE ŽUPE I OKOLNIH OBLASTI, Tematski zbornik, Aleksandrovac 2012, 268 str.

Projekat *Istraživanje nematerijalnog kulturnog nasleđa Župe*, koji finansira Ministarstvo kulture Republike Srbije, a sprovodi Zavičajni muzej Župe iz Aleksandrovcu, zamišljen je kao multidisciplinarno istraživanje nematerijalne kulturne baštine opštine Aleksandrovac. U *Zborniku* su kroz deset radova izneti početni rezultati rada na projektu. Reč je o radovima koji se tematski, hronološki i metodološki razlikuju, ali koji čine celinu i upotpunjavaju dosadašnja znanja, čuvaju od zaborava nematerijalno kulturno nasleđe ovog kraja i doprinose njegovom celovitom sagledavanju. Mnogi od priloga su takvog karaktera da postavljaju osnovu za dalja istraživanja u okviru projekta, ali su već i u njima izneti konkretni rezultati.